

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
«Державна гуманітарна політика»
(для бакалаврів)

МАУП

Київ 2016

Підготовлено доцентом кафедри державного управління та самоврядування,
доцентом Н.В.Грабовенко

Затверджено на засіданні кафедри державного управління та самоврядування
(протокол № 10 від 20 квітня 2016 року)

Схвалено Вченою радою Інституту соціальних наук і самоврядування
Г.А. Алієва Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол №9 від
29 квітня 2016)

Грабовенко Н.В. Навчальна програма дисципліни «Державна гуманітарна
політика» (для бакалаврів). – К.: МАУП, 2016. – 26 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план дисципліни,
зміст дисципліни, завдання для самостійної роботи студентів, питання для
самоконтролю, а також список літератури.

МАУП

Пояснювальна записка

При розробці, реалізації, забезпеченні системності державної гуманітарної політики на різних рівнях є необхідним узгодження позицій загальнонаціональної та регіональних еліт. Ефективність державної гуманітарної політики пов'язана з необхідністю здійснення державою цілісної та системної політики у соціальній, економічній, гуманітарній, оборонній та міжнародній сферах.

Мета дисципліни: вивчення особливостей розробки та реалізації державної гуманітарної політики; шляхів її оптимізації; формування самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості державного службовця, сутність якої полягає в умінні систематизувати, планувати та контролювати власну діяльність.

Завдання дисципліни: ознайомлення студентів із сучасними моделями та шляхами розвитку державної гуманітарної політики в Україні і світі, стратегіями, державними і відомчими програмами у різних сферах державної, регіональної, місцевої, муніципальної, комунальної гуманітарної політики, шляхами їхнього втілення в життя.

Всебічне засвоєння матеріалів курсу дає можливість студентам **знати:**

- теоретичні і правові засади державної гуманітарної політики, її форми і методи для аналізу та вирішення національних і регіональних проблем;
- основні напрями державної гуманітарної політики, становлення та розвитку управління та регулювання місцевих гуманітарних процесів в Україні;
- теорію і практику залучення світового досвіду в управління та регулювання національними і регіональними гуманітарними процесами.

Змістові модулі:

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні засади державної гуманітарної політики

Змістовний модуль 2. Механізми вироблення державної гуманітарної політики

Змістовний модуль 3. Напрями державної гуманітарної політики України

Змістовий модуль 4. Світовий досвід державної гуманітарної політики.

Навчальна дисципліна викладається у комплексі з такими дисциплінами як: «Гуманітарна політика органів місцевого самоврядування», «Державна інформаційна політика», «Державний контроль», «Законодавство в сфері самоврядування», «Нормативно-правове забезпечення державного управління і місцевого самоврядування», «Планування діяльності органів виконавчої влади», «Планування діяльності органів місцевого самоврядування», «Політика регіонального розвитку», «Регіональна економіка праці», «Соціальна політика органів місцевого самоврядування», «Теорія та історія державного управління», «теорія та історія державної служби», «Теорія та історія місцевого самоврядування».

**Тематичний план дисципліни
«Державна гуманітарна політика»**

№	Назва змістового модуля і теми
	Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні засади державної гуманітарної політики
1	Сутність, напрями та принципи державної гуманітарної політики
2	Критерії державної гуманітарної політики
3	Теорії та концепції державної гуманітарної політики, науково-методичні засади її дослідження
	Змістовий модуль 2. Механізми вироблення державної гуманітарної політики
4	Нормативно-правове забезпечення державної гуманітарної політики
5	Історичні традиції як духовна основа єдності гуманітарного простору України
6	Аналіз та прогнозування державної гуманітарної політики
7	Планування та моделювання державної гуманітарної політики
8	Моніторинг, аудит та оцінювання ефективності державної гуманітарної політики
9	Оптимізація організаційно-функціональної структури та характеру державної гуманітарної політики України
	Змістовий модуль 3. Напрями державної гуманітарної політики України
10	Формування культурної ідентичності
11	Особливості мовної політики сучасної України
12	Освітня політика в контексті євроінтеграції
13	Управління національним інформаційним простором
14	Конфесійне середовище українського соціуму
15	Засади та механізми інтеграції національних меншин в єдиний гуманітарний простір України
16	Політика у сфері туризму та особливості її формування в Україні
17	Державна політика у сфері охорони здоров'я в Україні
	Змістовий модуль 4. Світовий досвід державної гуманітарної політики
18	Освітня, мовна та інформаційна політика у державах світу
19	Діяльність у сфері культури у державних політиках світу
20	Інтеграція національних меншин у державах світу
21	Узгодження гуманітарної позиції центру та інтересів регіонів
22	Зарубіжний досвід взаємодії держав з Церквою та релігійними організаціями
	Разом годин: 180

Зміст дисципліни «Державна гуманітарна політика»

Змістовий модуль I. Теоретико-методологічні засади державної гуманітарної політики

Тема 1. Сутність, напрями та принципи державної гуманітарної політики

1. Стан гуманітарного розвитку України.
2. Сутність та предмет державної гуманітарної політики. Формування державної гуманітарної політики.
3. Напрями та принципи державної гуманітарної політики.
4. Понятійно-категоріальний апарат державної гуманітарної політики.

Література [1, 43, 71, 73, 74]

Тема 2. Критерії державної гуманітарної політики

1. Критерії державної гуманітарної політики.
2. Конструювання єдиного гуманітарного простору в державній гуманітарній політиці.
3. Єдність, цілісність, однорідність гуманітарного простору та динаміка гуманітарних процесів.
4. Значущість державної гуманітарної політики у локалізації конфліктного потенціалу.

Література [1, 45-49, 71, 73, 74]

Тема 3. Теорії та концепції державної гуманітарної політики, науково-методичні засади її дослідження

1. Світові та вітчизняні теорії та концепції державної гуманітарної політики.
2. Соціально-філософський аналіз державної гуманітарної політики.
3. Теоретичні засади централізації і децентралізації управління та регулювання державної гуманітарної політики та гуманітарного простору.

Література [1, 40, 50, 53, 57, 71, 73, 74]

Змістовий модуль 2. Механізми вироблення державної гуманітарної політики

Тема 4. Нормативно-правове забезпечення державної гуманітарної політики

1. Оцінка інституційного забезпечення реалізації гуманітарної політики.
2. Нормативно-правові механізми захисту національних інтересів в гуманітарній сфері. Законодавче визнання Голодомору актом геноциду.
3. Правові гарантії позицій титульної нації та традиційної православної культури суспільства: Укази Президента України. Постанови та розпорядження КМУ; акти місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.
4. Розвиток нормативно-правового забезпечення державної гуманітарної політики та його системність.
5. Вплив міжнародного гуманітарного права на український гуманітарно-правовий простір. Міжнародні договори України.

Література [2, 3, 9, 13, 17, 18, 19, 23-39, 51, 63-70]

Тема 5. Історичні традиції як духовна основа єдності гуманітарного простору України

1. Формування єдності гуманітарного простору України.
2. Трипільська культура та її вплив на історію Східної Європи. Скіфські держави.
3. Гуманітарні традиції Київської Русі.
4. Зміцнення православних засад української державності. Формування місцевих еліт.
5. Становлення мовно-культурного простору України.
6. Державна гуманітарна політика в Українській козацькій державі XVII-XVIII ст.
7. Вироблення і реалізація державної гуманітарної політики Центральною Радою, Гетьманатом Павла Скоропадського та Директорією. Українська соборність.
8. Боротьба за автокефалію Української Православної церкви. Політика українізації та коренізації як основа національного відродження.

9. Українське дисидентство в національно-культурному відродженні України.
10. Історичні традиції взаємин титульної нації і національних меншин на українських теренах.
11. Формування української діаспори та системи її зв'язків з Батьківщиною.

Література [2, 6, 17, 18, 40, 55, 56, 61, 62]

Тема 6. Аналіз та прогнозування державної гуманітарної політики

1. Аналіз в державній гуманітарній політиці.
2. Аналіз гуманітарних процесів, подій, явищ та гуманітарного простору.
3. Аналіз регіональних гуманітарних процесів.
4. Види та методи аналізу державної гуманітарної політики. Стратегічний аналіз гуманітарного середовища.
5. Характеристика внутрішнього стану єдиного гуманітарного простору України та регіональних процесів.
6. Прогнозування гуманітарного простору та гуманітарних процесів: сутність, форми та методи. Система гуманітарних прогнозів. Порядок їх розроблення.
7. Прогнозування гуманітарних викликів та загроз.
8. Довгострокове, середньострокове та короткострокове гуманітарне прогнозування.

Література [6, 8, 17, 18, 19-21, 51, 57, 73-74]

Тема 7. Планування та моделювання державної гуманітарної політики

1. Планування державної гуманітарної політики.
2. Сутність, форми та методи планування державної гуманітарної політики та його еволюція. Макропропорції у плануванні.
3. Цільове орієнтування стратегії та визначення пріоритетів державної гуманітарної політики.
4. Система стратегічного планування розвитку гуманітарної сфери та її складові.
5. Сутність, форми, методи та особливості стратегічного планування державної гуманітарної політики.
6. Етапи, функції технологія та організаційне забезпечення стратегічного планування державної гуманітарної політики.
7. Моделі системи стратегічного планування державної гуманітарної політики.
8. Довгострокові документи стратегічного планування.
9. Пріоритети стратегії розвитку гуманітарної сфери у державному управлінні.
10. Середньострокові документи стратегічного планування гуманітарного розвитку.
11. Планування входження України в європейський гуманітарний простір.
12. Розробка стратегічних планів органів влади щодо вироблення та реалізації ДГП: аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів; визначення місії та стратегічних цілей; розробка програми інституцій; показники та оцінки діяльності; плани (дорожні карти) дій. Впровадження стратегії.
13. Моделювання гуманітарних процесів, подій та явищ.

Література [6, 8, 17, 18, 19, 51, 57, 67, 71, 73, 74]

Тема 8. Моніторинг, аудит та оцінювання ефективності державної гуманітарної політики

1. Моніторинг державної гуманітарної політики.
2. Моніторинг вузлових проблем державної гуманітарної політики та єдиного гуманітарного простору.
3. Аудит державної гуманітарної політики.
4. Оцінювання кількісних та якісних параметрів державної гуманітарної політики.
5. Оцінювання (вимірювання) та моніторинг результатів реалізації стратегій державної гуманітарної політики.

Література [6, 8, 17, 18, 19, 51, 57, 71, 73-74]

Тема 9. Оптимізація організаційно-функціональної структури та характеру державної гуманітарної політики України

1. Оптимізація інституційного забезпечення державної гуманітарної політики.
2. Коригування функціональних засад держави у гуманітарній сфері.
3. Організаційні засади конструювання єдиного гуманітарного простору.
4. Центральні та місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування у виробленні та реалізації державної гуманітарної політики.
5. Міжінституційна взаємодія та координація діяльності у гуманітарній сфері.
6. Кадрове наповнення державної гуманітарної політики. Внесення змін у хід державної гуманітарної політики.

Література [1, 3, 5-6, 8, 17, 18, 19, 51, 73-74]

Змістовий модуль 3. Напрями державної гуманітарної політики України

Тема 10. Формування культурної ідентичності

1. Сутність державної політики у галузі культури.
2. Регулювання та управління культурними процесами. Розвиток культурної інфраструктури.
3. Відродження та формування національної історичної пам'яті.
4. Державна політика щодо відновлення історичної правди про Голодомор 1932-33 років та вшанування пам'яті його жертв. Координаційна рада з підготовки заходів у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору.
5. Український інститут національної пам'яті.
6. Долучення до єдиного національного гуманітарного простору української діаспори.
7. Розвиток міжнародних культурних зв'язків України.
8. Рішення КСУ щодо застосування державної мови органами влади та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах.

Література [5, 6, 14, 16, 17, 18, 19, 23-38, 51, 63-70]

Тема 11. Особливості мовної політики сучасної України

1. Упровадження української мови у різні сфери суспільного, державного, національного життя.
2. Державні і регіональні програми розвитку і функціонування української мови.
3. Державна підтримка українським друкованим виданням та телерадіорганізаціям.
4. Українські ЗМІ в конструюванні національного мовно-культурного простору.
5. Розвиток українського книговидавництва та книгорозповсюдження.
6. Порядок використання коштів, передбачених за програмою "Українська книга".
7. Інституційна складова державної мовної політики.

Література [6, 17, 18, 19, 22, 49, 51, 63-64]

Тема 12. Освітня політика в контексті євроінтеграції

1. Освіта у державній гуманітарній політиці.
2. Основні риси національної системи освіти. Розвиток національної освіти як інструмента єдності гуманітарного простору України.
3. Інституційне, кадрове, фінансове забезпечення галузі освіти.
4. Вивчення предметів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах.
5. Інтеграція України в європейський освітній простір. Глобалізаційні виклики в освітянській сфері.

Література [6, 7, 8, 17, 18, 19, 37, 51]

Тема 13. Управління національним інформаційним простором

1. Державна інформаційна політика. Державні органи управління інформаційними процесами.

2. Державний контроль в інформаційному просторі.
3. Органи місцевого самоврядування у виробленні та реалізації інформаційного простору.
4. Взаємодія органів державного управління та місцевого самоврядування у виробленні та реалізації національної інформаційної політики.
5. Телерадіопростір. Національні інформаційні служби.
6. Технічні характеристики та технічний захист національного інформаційного простору.
7. Задоволення інформаційних запитів і потреб титульної нації.
8. Зовнішні інформаційні впливи та їхня локалізація.
9. Забезпечення єдності національного інформаційного простору.
10. Державний, регіональний та муніципальний контроль за якісними і кількісними показниками інформаційного простору.

Література [1, 6, 8, 12, 17-18, 19-20, 26-27, 31, 51]

Тема 14. Конфесійне середовище українського соціуму

1. Церква та релігійні організації у національному гуманітарному просторі.
2. Тоталітарні секти. Ісламська ідентичність.
3. Міжконфесійні конфлікти. Міжконфесійний та екуменічний діалог.
4. Проблема єдиної Православної Помісної Соборної Церкви.
5. Діяльність УПЦ (МП), УАПЦ, УПЦ-КП, УГКЦ.
6. Взаємини православних церков України з Московською та Константинопольським патріархатами.
7. Державна політика та позиція місцевих органів влади щодо православних церков України.
8. Повернення церквам та релігійним організаціям майна та культових споруд.

Література [6, 8, 10, 15, 17, 18, 19, 40, 44, 51, 56, 58-59]

Тема 15. Засади та механізми інтеграції національних меншин

1. Репатріація та адаптація. Органи державного управління інтеграцією національних меншин України.
2. Представницькі органи національних меншин. Меджліс. Курултай.
3. Проблема статусу російської мови. Загальнодержавні адаптаційні програми.
4. Задоволення мовних, культурних, освітніх, політичних потреб меншин.
5. Етнічні спільноти регіонів та їхня інтеграція в гуманітарні процеси.
6. Залучення зовнішніх ресурсів до інтеграції національних меншин України.
7. Міжнародний моніторинг становища національних меншин України.

Література [2, 16-17, 8, 17, 18, 19, 39, 41, 51]

Тема 16. Політика у сфері туризму та особливості її формування в Україні

1. Туристична сфера та можливості її розвитку в Україні.
2. Охорона, збереження та відтворення національної культурної спадщини України. Реєстрація та кадастрізація національної історико-культурної спадщини.
3. Повернення пам'яток національної культурної спадщини на Україну з інших держав.
4. Популяризація національної культури. Розвиток внутрішнього туризму як чинника національної єдності (до «Золотої підкови Черкащини», гетьманських столиць у Чигирині, Глухові та Батурині).
5. Державне регулювання туризму в Україні.

Література [2, 6, 8-10, 17, 18, 19, 39-41, 45-48, 51, 56]

Тема 17. Державна політика у сфері охорони здоров'я в Україні

1. Основні поняття та принципи сфери охорони здоров'я.
2. Система органів охорони здоров'я та реалізація державної політики
3. Ключові проблеми у сфері охорони здоров'я та їх вирішення.

Література [2, 6, 8-10, 17, 18, 19, 39-41, 45-48, 51, 56]

Змістовий модуль 4. Світовий досвід державної гуманітарної політики

Тема 18. Освітянська, мовна та інформаційна політика у державах світу

1. Мовна політика у державах світу. Забезпечення державного статусу мов титульних націй.
2. Управління освітою в державах СНД, США, Канаді.
3. Досвід ЄС у сфері освіти.
4. Освіта в країнах третього світу: спроба гуманітарної революції.
5. Болонський процес.
6. Управління та регулювання інформаційними процесами та простором у державах світу.
7. Державні та місцеві мовні процеси. Мовлення.
8. Глобалізаційні виклики державній політиці в освітянській, інформаційній, мовній сферах та управлінські практики адекватного та оперативного реагування.

Література [6, 8, 17, 18, 19, 42, 45-48, 51]

Тема 19. Інтеграція національних меншин у державах світу

1. Засади та механізми зарубіжних державних політик щодо національних меншин.
2. Інституційне, кадрове, фінансове забезпечення діяльності у сфері інтеграції національних меншин. Національні автономії.
3. Інтеграція іммігрантів в гуманітарний простір держав світу.
4. Національна політика у країнах СНД.
5. Досвід ЄС, США та Канади у сфері інтеграції національних меншин.
6. Азійська практика розв'язання національних проблем.
7. Національні меншини. Права автохтонного населення. Резервації.
8. Взаємодія федеральних та муніципальних органів з представницькими органами автохтонного населення.
9. Етнонаціональні конфлікти та практики їхньої локалізації у гуманітарній сфері.

Література [2, 6, 8, 10, 17, 18, 19, 47, 51]

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Дайте оцінку теоретичним особливостям вироблення та реалізації державної гуманітарної політики.
2. Що є об'єктом державної гуманітарної політики?
3. Визначте предмет державної гуманітарної політики.
4. Проаналізуйте сучасні механізми й методи залучення кадрових, фінансових та інституційних ресурсів при виробленні та реалізації державної гуманітарної політики.
5. Визначте пріоритети державної гуманітарної політики України.
6. Охарактеризуйте вузлові проблеми державної гуманітарної політики України.
7. Визначте основні напрями удосконалення теоретичних засад державної гуманітарної політики.
8. Назвіть категорії державної гуманітарної політики та гуманітарного простору України.
9. У чому полягає соціально-філософський аналіз державної гуманітарної політики?
10. Які правові гарантії позицій титульної нації існують в Україні?
11. Проаналізуйте діяльність органів місцевого самоврядування щодо нормативно-правового забезпечення державної гуманітарної політики.
12. Назвіть основні міжнародні договори України щодо реалізації державної гуманітарної політики.
13. Висвітліть історичні витоки формування єдності гуманітарного простору України.
14. Яким чином відбувалося формування місцевих еліт в Україні в Литовсько-польську добу?
15. Покажіть роль гетьмана Павла Скоропадського у виробленні та реалізації державної гуманітарної політики в Україні.

16. Яку роль відіграла Директорія УНР у формуванні державної гуманітарної політики в Україні?
17. Політика українізації. У чому полягало її значення та недоліки?
18. Принципи та науково-методичні засади аналізу державної гуманітарної політики.
19. Охарактеризуйте принципи та науково-методичні засади аналізу державної гуманітарної політики.
20. Яким чином здійснюється аналіз регіональних гуманітарних процесів?
21. Охарактеризуйте макропропорції у прогнозуванні гуманітарної сфери.
22. Проаналізуйте особливості здійснення моделювання гуманітарних процесів.
23. Визначте основні показники (параметри) державної гуманітарної політики.
24. Охарактеризуйте кількісні та якісні показники (параметри) управління та регулювання єдиного гуманітарного простору.
25. Здійсніть класифікацію та оцінку ресурсного забезпечення державної гуманітарної політики України.
26. Розкрийте схему розвитку кадрового наповнення державної гуманітарної політики України.
27. Назвіть складові елементи організаційної структури управління та регулювання державної гуманітарної політики.
28. Покажіть основні складові діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування України щодо національної історичної пам'яті та вшанування пам'яті жертв Голодомору органами влади.
29. Яким чином здійснюється формування національної культурної ідентичності в Україні?
30. Висвітліть особливості залучення до єдиного національного гуманітарного простору української діаспори.
31. Чи в достатній мірі держава підтримує розвиток українських друкованих видань?
32. Висвітліть характерні особливості управління освітнім процесом в сучасній Україні?
33. Охарактеризуйте роль середніх навчальних закладів у державній гуманітарній політиці України.
34. Яким чином здійснюється інституційне забезпечення закладів освіти в Україні?
35. Розкрийте найбільш характерні особливості конструювання національного інформаційного простору.
36. Визначте особливості аналізу кількісних та якісних параметрів телерадіопростору України.
37. Назвіть основні критерії ефективності та практичної значущості управління та регулювання телерадіопростору України.
38. Яким чином здійснюється забезпечення єдності національного інформаційного простору?
39. Дайте оцінку проблемі єдиної Православної Помісної церкви у державній гуманітарній політиці України управління часом у проекті.
40. У чому полягає сутність міжконфесійних конфліктів?
41. Покажіть масштаби повернення церквам і релігійним організаціям майна та культових споруд.
42. Які органи державного управління України займаються інтеграцією національних меншин?
43. Виділіть головні принципи та механізми інтеграції національних меншин в єдиний гуманітарний простір України, її складові.
44. Чи задовольняються в достатній мірі мовні та культурні права національних меншин в Україні?
45. Яким чином здійснюється управління освітою в регіонах?
46. Дайте оцінку розподілу і делегуванню повноважень при виробленні та реалізації державної гуманітарної політики.
47. Яку роль відіграють церква та релігійні організації у гуманітарному просторі регіону?

48. Охарактеризуйте взаємодію органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та самоорганізації населення у формуванні єдиного гуманітарного простору.

49. У чому полягають особливості реалізації державної інформаційної політики в країнах Європи та Північної Америки?

50. Висвітліть характерні особливості розвитку державної інформаційної політики в країнах СНД.

51. Яким чином здійснюється забезпечення державного статусу мов титульних націй в країнах ЄС?

52. Яким чином здійснюється діяльність у сфері культури в країнах СНД?

53. Висвітліть характерні риси кадрового забезпечення державної культурної політики в країнах СНД.

54. Яким чином здійснюється фінансування культурної сфери в Російській Федерації?

55. У чому полягають основні засади зарубіжних державних політик щодо національних меншин?

56. Назвіть основні шляхи подолання міжетнічних (міжнаціональних) конфліктів.

57. Проаналізуйте зарубіжний досвід узгодження гуманітарної позиції центру та інтересів регіонів.

58. У чому полягають особливості регіонального сепаратизму в країнах пострадянського простору?

59. Які взаємини мають УПЦ КП та УАПЦ з Московським та Константинопольським патріархатами?

60. Охарактеризуйте місце православних церков у суспільно-політичному житті та гуманітарних процесах зарубіжних країн.

Теми рефератів

1. Теоретичні особливості розробки та реалізації державної гуманітарної політики.
2. Сучасні механізми й методи залучення кадрових, фінансових та інституційних ресурсів при виробленні та реалізації державної гуманітарної політики.
3. Пріоритети державної гуманітарної політики України.
4. Вузлові проблеми державної гуманітарної політики України.
5. Категорії державної гуманітарної політики та гуманітарного простору України.
6. Соціально-філософський аналіз державної гуманітарної політики.
7. Правові гарантії позицій титульної нації існують в Україні.
8. Діяльність органів місцевого самоврядування щодо нормативно-правового забезпечення державної гуманітарної політики.
9. Основні міжнародні договори України щодо реалізації державної гуманітарної політики.
10. Історичні витоки формування єдності гуманітарного простору України.
11. Формування місцевих еліт в Україні в Литовсько-польську добу
12. Роль гетьмана Павла Скоропадського у виробленні та реалізації державної гуманітарної політики в Україні.
13. Роль Директорії УНР у формуванні державної гуманітарної політики в Україні
14. Політика українізації. Її значення та недоліки.
15. Принципи та науково-методичні засади аналізу державної гуманітарної політики.
16. Особливості здійснення моделювання гуманітарних процесів.
17. Основні показники (параметри) державної гуманітарної політики.
18. Кількісні та якісні показники (параметри) управління та регулювання єдиного гуманітарного простору.
19. Класифікація та оцінка ресурсного забезпечення державної гуманітарної політики України.

20. Основні складові діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування України щодо національної історичної пам'яті та вшанування пам'яті жертв Голодомору органами влади.

21. Формування національної культурної ідентичності в Україні.

22. Особливості залучення до єдиного національного гуманітарного простору української діаспори.

23. Характерні особливості управління освітнім процесом в сучасній Україні.

24. Роль середніх навчальних закладів у державній гуманітарній політиці України.

25. Характерні особливості конструювання національного інформаційного простору.

26. Особливості аналізу кількісних та якісних параметрів теле- та радіопростору України.

Критерії ефективності та практичної значущості управління та регулювання телерадіопростору України.

27. Забезпечення єдності національного інформаційного простору.

28. Оцінка проблеми єдиної Православної Помісної церкви у державній гуманітарній політиці України.

29. Сутність міжконфесійних конфліктів

30. Головні принципи та механізми інтеграції національних меншин в єдиний гуманітарний простір України, її складові.

31. Роль церкви та релігійних організацій у гуманітарному просторі регіону.

32. Взаємодія органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та самоорганізації населення у формуванні єдиного гуманітарного простору.

33. Особливості реалізації державної інформаційної політики в країнах Європи та Північної Америки.

34. Забезпечення державного статусу мов титульних націй в країнах ЄС.

35. Основні засади зарубіжних державних політик щодо національних меншин.

36. Основні шляхи подолання міжетнічних (міжнаціональних) конфліктів.

37. Зарубіжний досвід узгодження гуманітарної позиції центру та інтересів регіонів.

38. Особливості регіонального сепаратизму в країнах пострадянського простору.

39. Взаємини УПЦ КП та УАПЦ з Московським та Константинопольським патріархатами.

40. Місце православних церков у суспільно-політичному житті та гуманітарних процесах зарубіжних країн.

Питання для самоконтролю

1. Предмет державної гуманітарної політики.

2. Формування державної гуманітарної політики.

3. Функції державної гуманітарної політики.

4. Наукові основи розробки концепції державної гуманітарної політики. Понятійно-категоріальний апарат державної гуманітарної політики.

5. Сутність, об'єкт та функції державної гуманітарної політики України.

6. Цілі, завдання та критерії державної гуманітарної політики України.

7. Конструювання єдиного гуманітарного простору в державній гуманітарній політиці.

8. Значущість державної гуманітарної політики у локалізації конфліктного потенціалу.

9. Світові та вітчизняні теорії та концепції державної гуманітарної політики.

10. Науково-методичні засади дослідження державної гуманітарної політики.

11. Розроблення та корегування теорій та концепцій державної гуманітарної політики в Україні та Світі.

12. Соціально-філософський аналіз державної гуманітарної політики.

13. Теоретичні засади централізації і децентралізації управління та регулювання державної гуманітарної політики та гуманітарного простору.

14. Нормативно-правові механізми захисту національних інтересів в гуманітарній сфері.

15. Чинне законодавство України щодо державної гуманітарної політики.

16. Розвиток нормативно-правового забезпечення державної гуманітарної політики та його

системність.

17. Вплив міжнародного гуманітарного права на український гуманітарно-правовий простір. Міжнародні договори України.
18. Трипільська культура та її вплив на історію Східної Європи. Скіфські держави.
19. Гуманітарні традиції Київської Русі.
20. Зміцнення православних засад української державності. Формування місцевих еліт.
21. Становлення мовно-культурного простору України.
22. Державна гуманітарна політика в Українській козацькій державі XVII-XVIII ст.
23. Вироблення і реалізація державної гуманітарної політики Центральною Радою, Гетьманом Павла Скоропадського та Директорією. Українська соборність.
24. Боротьба за автокефалію Української Православної церкви. Політика українізації та коренізації як основа національного відродження.
25. Українське дисидентство в національно-культурному відродженні України.
26. Історичні традиції взаємин титульної нації і національних меншин на українських теренах.
27. Формування української діаспори та системи її зв'язків з Батьківщиною.
28. Аналіз в державній гуманітарній політиці. Аналіз гуманітарних процесів, подій, явищ та гуманітарного простору.
29. Аналіз в державній гуманітарній політиці Аналіз регіональних гуманітарних процесів.
30. Види та методи аналізу державної гуманітарної політики. Стратегічний аналіз гуманітарного середовища.
31. Прогнозування гуманітарного простору та гуманітарних процесів: сутність, форми та методи.
32. Система гуманітарних прогнозів. Порядок їх розроблення. Прогнозування гуманітарних викликів та загроз.
33. Довгострокове, середньострокове та короткострокове гуманітарне прогнозування. Макропропорції у прогнозуванні гуманітарної сфери.
34. Сутність, форми та методи планування державної гуманітарної політики та його еволюція. Макропропорції у плануванні.
35. Цільове орієнтування стратегії та визначення пріоритетів державної гуманітарної політики.
36. Система стратегічного планування розвитку гуманітарної сфери та її складові. Сутність, форми, методи та особливості стратегічного планування державної гуманітарної політики.
37. Етапи, функції технологія та організаційне забезпечення стратегічного планування державної гуманітарної політики.
38. Моделі системи стратегічного планування державної гуманітарної політики. Довгострокові документи стратегічного планування.
39. Пріоритети стратегії розвитку гуманітарної сфери у державному управлінні. Середньострокові документи стратегічного планування гуманітарного розвитку.
40. Планування входження України в європейський гуманітарний простір.
41. Моделювання гуманітарних процесів, подій та явищ.
42. Моніторинг вузлових проблем державної гуманітарної політики та єдиного гуманітарного простору.
43. Оцінювання кількісних та якісних параметрів державної гуманітарної політики.
44. Оцінювання (вимірювання) та моніторинг результатів реалізації стратегій державної гуманітарної політики.
45. Оптимізація інституційного забезпечення державної гуманітарної політики.
46. Центральні та місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування у виробленні та реалізації державної гуманітарної політики.
47. Міжінституційна взаємодія та координація діяльності у гуманітарній сфері.
48. Кадрове наповнення державної гуманітарної політики. Внесення змін у хід державної

- гуманітарної політики.
49. Розробка концепції державної політики у галузі культури. Охорона, збереження та відтворення національної культурної спадщини України. Реєстрація та кадастрізація національної історико-культурної спадщини.
  50. Повернення пам'яток національної культурної спадщини на Україну з інших держав.
  51. Популяризація національної культури. Розвиток внутрішнього туризму як чинника національної єдності (до «Золотої підкови Черкащини», гетьманських столиць у Чигирині, Глухові та Батурині).
  52. Регулювання та управління культурними процесами. Розвиток культурної інфраструктури.
  53. Відродження та формування національної історичної пам'яті. Державна політика щодо відновлення історичної правди про Голодомор 1932-33 років та вшанування пам'яті його жертв. Координаційна рада з підготовки заходів у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору.
  54. Український інститут національної пам'яті.
  55. Залучення до єдиного національного гуманітарного простору української діаспори.
  56. Розвиток міжнародних культурних зв'язків України.
  57. Державні і регіональні програми розвитку і функціонування української мови.
  58. Українські ЗМІ в конструюванні національного мовно-культурного простору.
  59. Розвиток українського книговидання та книгорозповсюдження.
  60. Інституційна складова державної мовної політики.
  61. Освіта як механізм єдності гуманітарного простору України
  62. Інтеграція України в європейський освітній простір. Глобалізаційні виклики в освітянській сфері.
  63. Державна інформаційна політика. Державні органи управління інформаційними процесами. Державний контроль в інформаційному просторі.
  64. Органи місцевого самоврядування у виробленні та реалізації інформаційного простору.
  65. Взаємодія органів державного управління та місцевого самоврядування у виробленні та реалізації національної інформаційної політики.
  66. Телерадіопростір. Національні інформаційні служби.
  67. Зовнішні інформаційні впливи та їхня локалізація.
  68. Церква та релігійні організації у національному гуманітарному просторі. Тоталітарні секти. Ісламська ідентичність.
  69. Міжконфесійні конфлікти. Міжконфесійний та екуменічний діалог.
  70. Проблема єдиної Православної Помісної Соборної Церкви. Діяльність УПЦ (МП), УАПЦ, УПЦ-КП, УГКЦ.
  71. Взаємини православних церков України з Московською та Константинопольським патріархатами.
  72. Репатріація та адаптація. Органи державного управління інтеграцією національних меншин України.
  73. Представницькі органи національних меншин. Меджліс. Курултай. Задоволення мовних, культурних, освітніх, політичних потреб меншин.
  74. Етнічні спільноти регіонів та їхня інтеграція в гуманітарні процеси. Залучення зовнішніх ресурсів до інтеграції національних меншин України.
  75. Міжнародний моніторинг становища національних меншин України.
  76. Реалізація державної мовної політики у регіоні та її особливості.
  77. Управління культурними процесами у регіоні. Регіональні особливості національних культурних процесів.
  78. Формування регіональних культурних програм. Охорона національної культурної спадщини у регіоні.
  79. Церква та релігійні організації у гуманітарному просторі регіону.
  80. Мовна політика у державах світу. Забезпечення державного статусу мов титульних націй.

81. Управління освітою в державах СНД, США, Канаді. Досвід ЄС у сфері освіти. Освіта в країнах третього світу: спроба гуманітарної революції. Болонський процес.
82. Засади та механізми зарубіжних державних політик щодо національних меншин. Національні автономії.
83. Інтеграція імігрантів в гуманітарний простір держав світу. Досвід ЄС, США та Канади у сфері інтеграції національних меншин.
84. Азійська практика розв'язання національних проблем.
85. Національні меншини. Права автохтонного населення. Резервації. Етнонаціональні конфлікти та практики їхньої локалізації у гуманітарній сфері.

Список літератури

Основна

1. Абрамов В. І. Духовність суспільства: методологія системного вивчення. – К.: КНЕУ, 2004. – 236с.
2. Антонюк О. В. Основи етнополітики: Навч. пос.- К.: МАУП, 2005. - 432с.
3. Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень: Проблеми теорії, методології, практики. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 328с.
- 4.Десятов Т. Мельниченко В. Формування історичної свідомості громадян – важливий напрям роботи органів державної влади // АПВП. - 2004. - №1. - С.157-160.
5. Дзоз В. Гуманітарна політика України: проблеми формування та реалізації (соціально-філософський аналіз). – К., 2006. – 316с.
6. Жулинський М. Заявити про себе культурою. – К.: Генеза, 2001. – 680с.
7. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К.: Ін юре, 2003. – 416с.
8. Звіряка А. І. Досвід паспортизації об'єктів культурної спадщини Національного заповідника „Батьківщина Тараса Шевченка” // Праці НДПД. – Вип.2. – К.: АртЕк, 2006. – С.115-125.
9. Здіорук С. І. Завдання гуманітарної політики України в контексті сучасних політичних реалій // Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2005 / За ред. О. С. Власюка. – К.: Знання, 2005. – С.372-390.
10. Здіорук С. І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні ХХІ століття. – К.: Знання України, 2005. – 552с.
11. Зелений В. Туризм як складова економічного розвитку малих історичних міст // Актуальні проблеми державного управління. Збірник наукових праць ДРІДУ НАДУ. – Вип.4.(26). – 2006. – С.247-254.
12. Закон України „Про Державний бюджет України на 2007 рік” від 19 грудня 2006 р. №489-V // Урядовий кур'єр (далі УК). – № 243. – 23 грудня 2006 р. – С.5-14.
13. Збірка документів Ради Європи, ратифікованих Україною. – К., 2006. – 496с.
14. Звернення Світового конгресу українців „Терор в Україні в тридцять роки ХХ - го століття” від 19 квітня 2005 р. // Бюлетень СКУ.- Весна - літо 2005. - №3(3). -С.6.
15. Звернення Священного Синоду УПЦ до Президента України В. Ющенко від 27 лютого 2007 р. №199 // Церк. правосл. газета. – №7 (183). – Март 2007. – С.2-3.
16. Зовнішня політика України: від романтизму до прагматизму. – К., 2001.
17. Іванівський В. В. Телерадіопростір регіонів України: проблеми та перспективи розвитку на шляху до інформаційного суспільства // Вісник Житомирського держуніверситету імені І. Франка. – Вип.31. – 2007. – С.16-20.
18. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення шкільних дисциплін у 2007/08 навчальному році від 11.06.07 №1/9-361 // Інформаційний збірник МОН України. – №19-21. – Липень 2007. – С.9-96.

19. Комплексна програма „Молодь міста Києва на 2006-2008 роки”. – К.: Головне управління у справах сім’ї та молоді КМДА; ДПКСМ, 2005. – 56с.
20. Концептуальні засади вивчення предметів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах. Рішення колегії МОНУ від 29 червня 2006 р. // Практика управління закладом освіти.- 2006.-№2.- С.9-15.
21. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: Зб. офіц. док. / Упоряд. В. І. Фрич; Відпов. ред. В. М. Гарник. – К.: Істина, 2002.
22. План заходів КМДА щодо реалізації Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року, затв. розпорядженням КМДА від 29 березня 2007 р. №359 // Хрещатик. – №54 (3044). – 13 квітня 2007. – С.12-13.
23. Положение о Межнациональном совете при Совете министров Автономной Республики Крым. Утверждено Постановлением СМ АРК от 25.08.1998 г., №235 // Депортовані кримські татари, болгари, вірмени, греки, німці. Збірник документів (1998-2003). – К.: Абрис, 2004. – С.7-9.
24. Порядок використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті України для випуску книжкової продукції за програмою „Українська книга” затверджений Постановою КМУ від 21 березня 2007 р. № 534 // Зб. ур. норм. актів України (далі ЗУНАУ). – 2007. – №21-22. – 21 – 28 березня 2007 р. – С.101-102.
25. Постанова КМУ „Деякі питання порядку розповсюдження і демонстрування фільмів” від 16 січня 2006 р. №20 // ЗУНАУ. - 2006. – №7.
26. Постанова КМУ „Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виконання програм у сфері культури” від 24 вересня 2005 р. №957 // ЗУНАУ. – 2006. – №1.
27. Постанова КМУ „Про затв. Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів з відтворення культури національних меншин та фінансової підтримки газет мовами національних меншин” від 30 листопада 2005 р. №1124 // ЗУНАУ. – 2006. – №2.
28. Постанова КМУ „Про затв. Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів щодо зміцнення матеріально-технічної бази закладів культури, що належать до сфери управління МКТ” від 27 вересня 2005 р. №986 // ЗУНАУ. - 2006. - №1.
29. Постанова КМУ „Про затв. Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для створення і розповсюдження національних фільмів” від 29 грудня 2005 р. №1298 // ЗУНАУ. – 2006. – №6.
30. Постанова КМУ „Про затвердження Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для збирання, оброблення та розповсюдження офіційної інформаційної продукції” від 7 березня 2007 р. №414 // ДВУ. – №6(218). – 2007. – С.45-46.
31. Постанова КМУ „Про затвердження Порядку використання у 2007 р. коштів, передбачених у держ. бюджеті для фінансової підтримки друкованих періодичних видань культурологічного та літературно-художнього напрямку” від 14 березня 2007 р. № 445 // ДВУ.- №6(218).- 2007. – С.76.
32. Постанова КМУ „Про затвердження Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки творчих спілок у сфері засобів масової інформації” від 7 березня 2007 р. № 412 // ДВУ. – №6(218). – 2007. – С.44-45.
33. Постанова КМУ „Про затвердження Порядку використання у 2007 р. субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам для створення рекреаційних зон, меморіальних музейних комплексів, а також розвитку історико-культурних пам’яток і заповідників” від 1 березня 2007 р. №332 // ДВУ.-№5(217).- 2007.-С.74-75.
34. Постанова КМУ „Про затвердження Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті України для випуску книжкової продукції за програмою „Українська книга” від 21 березня 2007 р. № 534 // ЗУНАУ. – 2007. – №21-22. – 21 – 28 березня 2007 р. – С.101.

35. Постановление СМ АРК „О ходе реализации Постановления Совета Министров Автономной Республики Крым от 27 августа 1997 г., №260 „О программе развития сети образовательных учреждений, классов с украинским, крымскотатарским языками обучения, школ и классов с двумя языками обучения ” от 27 октября 1998 г. №323 // Депортовані кримські татари, болгари, вірмени, греки, німці. Зб. док. / Упоряд. Ю. Білуха, О. Власенко. – К.: Абрис, 2004. – С.6.
36. Распоряжение СМ АРК „Об утверждении состава организационного комитета по подготовке и проведению на территории Автономной Республики Крым мероприятий, посвященных увековечению памяти жертв политических репрессий и голодоморов в Украине” №699-р от 22 ноября 2006 // Сб. норм.-прав. актов АРК.- №11.- 27 января 2007. -Ст.1142.
37. Котигоренко В. Етнічні конфлікти і протистояння в сучасній Україні: політологічний концепт. – К.: Світогляд, 2004. – 722с.
38. Куевда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект. - Донецьк: УКЦ, Дон. від. НТШ, 2007. – 264с., табл.
39. Лойко Л. І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність. – К.: Фоліант, 2005. – 634с.
40. Міжнаціональні відносини і національні меншини України / За ред. Р. Чілачави. – К.: Гол. спец. ред. літ. мовами національних меншин, 2004.
41. Мисів Л. Теоретико-методологічні підходи до вивчення проблем державного управління формуванням та розвитком духовних цінностей українського суспільства // Актуальні проблеми державного управління. Зб. наук. праць ДРІДУ НАДУ. – Вип.3(25). – 2006. – С.50-57.
42. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні. – К., 2002. – 272с.
43. Омельчук В. Державна мовна політика та особливості її реалізації // Проблеми національної безпеки України в умовах сучасного розвитку України. Мат. Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, МАУП, 15 вересня 2006 р. – К., 2006. – С.339-344.
44. Омельчук В. Державна політика створення єдиного гуманітарного простору: зарубіжний досвід // Діалог цивілізацій чи Четверта світова війна: Мат. V всесв. конф., Київ, 25 травня 2006 р. – К.: МАУП, 2007. – С.273-283.
45. Омельчук В. Державна політика щодо увічнення пам'яті жертв Голодомору як чинник становлення національної історичної пам'яті // Голодомор 1932-1933 років в Україні: каральні органи більшовицького режиму. Матеріали V міжн. наук. конф. (МАУП, 24 лист. 2006 р.). – К., 2007. – С.12-31.
46. Омельчук В. В. Управління культурними процесами як чинник формування єдиного гуманітарного простору України // Концептуальні засади формування менеджменту в Україні: Мат. II Всеукр. наук.-пр. конф. (Київ, 16-17 листопада 2007 р.) К., 2007. – С.563-583.
47. Освіта України 2005. Інформаційно-аналітичні матеріали діяльності МОН України у 2005 році та головні завдання на 2006 рік. – К., 2006. – 150с.
48. Основи етнодержавознавства. Підручник / За ред. Ю. І. Римаренка. – К.: Либідь, 1997. – 656с.
49. Попок А. А. Закордонне українство як об'єкт державної політики. – К., 2007.
50. Православ'я: український вимір / За заг. ред. Сауха П. Ю. – К.: Кондор, 2004. – 384с.
51. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. – К.: Основи, 2002. – 750с.
52. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні записки / За заг. ред. О. С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576с.
53. Чиж І. С. Україна: шлях до інформаційного суспільства. – К., 2004. – 287с.
54. Шуба О. В. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз). – К.: Криниця, 1999. – 324с.

Додаткова

55. Данн В.Н. Державна політика: вступ до аналізу. - Одеса, 2005. - 504 с.

56. Журнал засідання Священного Синоду УПЦ КП від 13 грудня 2006 р. під головуванням Святейшого Патріарха Київського і всієї Руси – України Філарета // Інф. бюлетень УПЦ КП. – №12. – Грудень 2006 р. – С.7-10.
57. Православні духовні цінності в умовах глобалізму: Матеріали IV Міжн. науково-практичної конференції, Київ, 4 квітня 2006 р. – К.: МАУП, 2007.
58. Пропозиції Верховної Ради України до основних напрямів бюджетної політики на 2007 рік // Відомості ВР України. – 2006. – 6 жовтня.
59. Пропозиції Президенту: нова хвиля реформ. – К., 2005. – 104с.
60. Результати експертного опитування з питань гуманітарного розвитку України (квітень 2004 р., 100 експертів) // Проблеми і перспективи України: аналітичні матеріали / За заг. ред. В. М. Князева, Ю. П. Сурміна (кер. автор. кол.), Л. Г. Штики. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – С.167-172.
61. Рішення ВР АРК „Про заходи щодо регулювання міжнаціональних відносин і реалізації програм соціально-економічного і національно-культурного розвитку раніше депортованих осіб і їхніх нащадків у Автономній Республіці Крим” від 26 квітня 2000 р. №1085-2/2000 // Депортовані кримські татари, болгари, вірмени, греки, німці. Збірник документів (1998-2003) / Упоряд. Ю. Білуха, О. Власенко. – К.: Абрис, 2004. – С.189-191.
62. Рішення КСУ у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень ст. 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України, м. Київ, 14 грудня 1999 р. №10-рп/99. Справа №1-6/99 // Рішення Конституційного Суду України. – К., 2006. – С.122-131.
63. Розпорядження КМУ „Про затвердження плану заходів на 2006 - 2007 роки щодо реалізації Концепції державної політики в галузі культури” від 7 березня 2006 р. №126-р // ЗУНАУ. – 2006. – №15.
64. Указ Президента України „Про заходи щодо вивчення та популяризації духовної спадщини Івана Франка” від 27 серпня 2006 р. № 727/2006 // ДВУ. – №16(204). – 2006. – С.11.
65. Указ Президента України „Про заходи щодо впорядкування забудови території та збереження історико-культурних територій і об’єктів в місті Києві” від 15 березня 2007 р. №208/2007 // ДВУ. – №5(217). – 2007. – С.35.
66. Указ Президента України „Про координаційну раду з підготовки заходів у зв’язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932-33 років в Україні” від 14 березня 2007 р. №207/2007 // ДВУ. – №5(217). – 2007. – С.34-35.
67. Указ Президента України „Про присудження Національної премії України імені Тараса Шевченка” від 5 березня 2007 р. №181/2007р. // ДВУ. – №5 (217). – 2007. – С.30.
68. Указ Президента України „Про проведення в Україні у 2007 році Року української книги” від 15 грудня 2006 р. № 1088/2006 // ДВУ. – №23-24 (211-212). – 2006. – С.47.
69. Кіссе А. І. Етнічний конфлікт: теорія і практика управління. Політологічний аналіз. – К.: Логос, 2006. – 380с.
70. Пал Л. Аналіз державної політики / Пер з англ. – К.: Основи, 1999.
71. Яблоновська Н. В. Етнічна преса Криму: історія та сучасність. – Сімферополь: Кримське навч.-пед. державне в-во, 2006. – 312с.